

KS. ERWIN MATEJA

KRZYŻ I MARYJA W BADANIACH JERZEGO JÓZEFA KOPCIA CP

Sesja naukowa zorganizowana przez Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z racji pierwszej rocznicy śmierci ks. prof. Jerzego Józefa Kopcia CP jest dobrą okazją do przypomnienia nie tylko sylwetki tego wybitnego znawcy liturgii, ale też daje możliwość do podjęcia próby opisu, a nawet oceny owoców jego badań na szczególnie istotnych obszarach podejmowanej przezeń naukowej refleksji. Mając na uwadze rozliczne zajęcia dydaktyczne ks. prof. Kopcia, prowadzone w swojej macierzystej uczelni, ale też i w ośrodkach na Słowacji, Białorusi i Ukrainie, a także kierowanie działalnością Instytutu Formacji Pastoralno-Liturgicznej, trzeba stwierdzić, że Profesor zostawił dość bogaty dorobek pisarski. Został on zebrany przez ks. prof. Czesława Krakowiaka i ks. dra Andrzeja Rutkowskiego i opublikowany w księdze pamiątkowej przygotowanej dla Profesora z okazji 65. rocznicy jego urodzin. Już pobieżny przegląd tego dorobku pokazuje, jak znaczący jest wkład Księdza Profesora we wprowadzanie w życie zreformowanej liturgii posoborowej. Niewątpliwie znane mu były wskazania Soboru Watykańskiego II, który uczy, że „liturgikę należy wykładać [...] z uwzględnieniem aspektu zarówno teologicznego i historycznego, jak i duchowego, duszpasterskiego oraz prawnego”¹. Korzystając z tego założenia, można dokonać specyfikacji dorobku ks. prof. Kopcia, wyszczególniając w nim prace o charakterze historycznym, pastoralnym, formacyjnym i ściśle teologicznym. Pierwszego takiego opisu kierunku badań Księdza Profesora dokonał już przed sześciu laty ks. prof. Zbigniew Wit, wyodrębniając aż siedem zagadnień, wokół których koncen-

Ks. dr hab. ERWIN MATEJA – Dyrektor Instytutu Liturgiki, Muzyki i Sztuki Sakralnej na Wydziale Teologii Uniwersytetu Opolskiego; adres do korespondencji: ul. Kominka 1 A, 45-032 Opole; e-mail: emateja@diecezja.opole.pl

¹ KL 16.

trowały się badania naukowe ks. prof. Kopcia. Jest więc w nich dział związany z historią liturgii, liturgiką systematyczną, problematyką duszpasterską, teologią liturgii, formacją liturgiczną, religijnością ludową oraz realizacją odnowy liturgicznej w świadomości młodego pokolenia Polaków². Ta niewątpliwie trafna klasyfikacja próbuje objąć cały dorobek Księdza Profesora. Wydaje się jednak, że skupienie uwagi przede wszystkim na najważniejszych jego pracach daje podstawy do wyakcentowania w badaniach ks. prof. Kopcia dwóch szczególnych tematów, obecnych w nich w sposób uprzywilejowany. Są to Pasja naszego Zbawiciela oraz osoba Maryi. Im zatem poświęćmy naszą uwagę.

1. PASJA CHRYSYTA W LITURGII
JAKO KIERUNEK NAUKOWYCH ZAINTERESOWAŃ
KS. PROF. KOPCIA

Na formy zawodowej aktywności dorosłego człowieka wpływ mają najczęściej jego wybory dokonane w młodości. Wydaje się, że ta zasada miała miejsce w przypadku naszego Mistrza, bo tak możemy nazwać tego, który wprowadzał nas w świat nauki. Po zdaniu egzaminu maturalnego w 1956 r. wstąpił bowiem do Zgromadzenia Męki Jezusa Chrystusa (łac. *Congregatio Passionis Iesu Christi*; skrót zakonny: CP), które w szczególny sposób poświęca się propagowaniu wymiaru pasyjnego religijności współczesnych chrześcijan. Ta decyzja maturzysty sama w sobie pokazuje, jaką rolę w umyśle i religijności tego młodego wtedy człowieka odgrywała Pasja Chrystusa. Tezę tę potwierdza fakt, że po skierowaniu w 1963 r. przez przełożonych zakonnych młodego, dopiero co wyświęconego księdza na studia specjalistyczne w Sekcji Teologii Pastoralnej Wydziału Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego swoje zainteresowania formami kultu Męki Pańskiej pogłębiał tam naukowo, czego rezultatem była napisana pod kierunkiem ks. dra Wacława Schenka praca *Dzieje nabożeństwa Drogi Krzyżowej w Polsce do końca XVII wieku*. Była ona podstawą uzyskania przez ks. Kopcia w 1965 r. tytułu magistra teologii. Był to jednak dopiero początek naukowych dociekań przyszłego profesora KUL, dla którego nurt pasyjny religijności Polaków będzie jednym z dominujących.

² Z. Wit. *Życie i działalność dydaktyczno-naukowa profesora Jerzego Józefa Kopcia CP*. „Roczniki Teologiczne” 52:2005 z. 8 s. 19.

Kolejnym krokiem na tej drodze była dysertacja doktorska *Kult Męki Pańskiej w świetle przedtrydenckich tekstów wotywnych*, napisana pod kierunkiem ks. prof. Mariana Rechowicza, a obroniona w 1971 r. Warto w tym miejscu przytoczyć promotorską ocenę tej pracy: „jest to rodzaj poważnej syntezy dotyczącej tak ważnego problemu, jakim jest cierpienie Chrystusa i Jego śmierć zbawcza”. Jeszcze mocniej zaakcentował znaczenie tej rozprawy recenzent, ks. prof. Stanisław Librowski, który napisał, że autor „dał obszerną i pierwszą polską syntezę opisywanego zagadnienia”. Te wysokie oceny sprawiły, że Komisja do Badań nad Historią Teologii w Polsce, działająca przy Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, postanowiła ją wydać drukiem jako trzeci tom w serii „Textus et studia historiam theologiae in Polonia exultae spectantia” pt. *Męka Pańska w religijnej kulturze polskiego średniowiecza. Studium nad pasyjnymi motywami i tekstami liturgicznymi* (Warszawa 1975).

Ks. Kopeć, podejmując badania mające pokazać obecność pasyjnego wymiaru w religijności Polaków, bynajmniej nie asymilował dobrze mu znanego dorobku liturgistów i historyków zachodnich. Wiedział ponadto, że tym problemem zajmował się między innymi ks. Władysław Smereka³. Podziwiając wartość jego badań, miał jednak zamiar pokazać, w oparciu o nieznane jeszcze źródła i stosując odmienną ich interpretację, dzieje Drogi Krzyżowej w Polsce w nowym świetle⁴. Wiedział bowiem, że naturalne źródła głównych nurtów duchowości chrześcijańskiej, tzn. eucharystycznego, pasyjnego i maryjnego, tkwią w złożonych psycho-społecznych potrzebach minionych epok historycznych, a zwłaszcza Wieków Średnich, które miały decydujące znaczenie dla ukierunkowania się religijnej kultury polskiej⁵. Aby poznać ten odległy świat, odnalazł w 20 bibliotekach polskich 285 ksiąg liturgicznych, zawierających materiał dotyczący kultu pasyjnego. Analiza tych źródeł pozwoliła mu na dość precyzyjne zarysowanie procesu ewoluowania tego wątku w pobożności człowieka Średniowiecza.

Najcenniejsze są jednak jego wnioski, z których wynika, że najstarsze przejawy kultu pasyjnego w Polsce koncentrują się głównie wokół czci Krzyża Chrystusowego i akcentują, z jednej strony, zbawczą moc krzyżowej śmierci Chrystusa, a z drugiej niegodziwość i grzeszność człowieka, która

³ *Studium pasyjne. Rys historyczny i teksty Drogi Krzyżowej*. Kraków 1968.

⁴ J.J. Kopeć. *Wstęp do drugiego wydania*. W: *Droga Krzyżowa. Dzieje nabożeństwa i antologia współczesnych tekstów*. Poznań 1985 s. 10 n.

⁵ T e n ż e. *Przedmowa*. W: *Męka Pańska w religijnej kulturze polskiego średniowiecza. Studium nad pasyjnymi motywami i tekstami liturgicznymi*. Warszawa 1975 s. 7.

zaprowadziła Zbawiciela na krzyż. Dopiero późnośredniowieczne źródła uwypuklają triumfującą wizję męki i śmierci Jezusa.

Drugim mocnym elementem w kształtowaniu kultu pasyjnego była cześć wobec Grobu Świętego, propagowana głównie przez bożogrobców, którzy w 1163 r. przybyli z Jerozolimy na ziemię polskie. Ich związki z wyprawami krzyżowymi wywarły wpływ na formy działalności duszpasterskiej i sprawowaną przez nich liturgię, zwaną rytym kościoła Grobu Chrystusa. Nowe elementy do pobożności pasyjnej wprowadzili ewangelizujący prostych ludzi franciszkanie i dominikanie. Wychodząc z założenia, że człowiekowi świeckiemu trzeba pomóc w budowaniu większej zażyłości z Chrystusem, który go zbawił, zaczęli szerzyć liczne nabożeństwa krzewiące nowe formy pobożności pasyjnej, takie jak kult Korony Cierniowej, Włóczni i Gwoździ Pana. Rezultaty swoich badań tych zagadnień ks. Kopec publikował dość systematycznie⁶. Nie doszukał się jednak śladów tego typu kultu w rodzimej twórczości liturgicznej, mimo że występowały one w pobożności ludowej. Inaczej przedstawia się sprawa codziennej modlitwy ludzi Średniowiecza, którzy, naśladując modlitwę kapłanów, łączyli określone pory dnia ze wspomnianiem odpowiednio dobranych wydarzeń z męki Jezusa. Tak rodziły się powoli średniowieczne modlitewniki ludzi świeckich, propagowane zwłaszcza przez franciszkanów.

Nowe światło na rozwój pobożności pasyjnej rzucają badania Profesora dotyczące późnego średniowiecza. Okazuje się, że w tym czasie na bok schodzi przekonanie o historiozbawczym charakterze męki Pańskiej, za to widzi się w niej gwarancję co do zabezpieczenia człowieka przed wiecznym potępieniem. Takie spojrzenie na skutki cierpienia Chrystusa znajduje potwierdzenie w licznych mszach wotywnych o męce Pańskiej. Spośród nich najwięcej uwagi należy się mszy o Pięciu Ranach Chrystusa oraz innych Jego cierpieniach. Ten typ pobożności pasyjnej znalazł swoje odbicie w sekwencjach wyrosłych na gruncie rodzimym, co – zdaniem Księdza Profesora – jest dowodem na to, że polska pobożność pasyjna nie ograniczała się do recepcji obcych formuł modlitewnych, ale zmierzała ku własnym ujęciom, uwzględniającym cechy rodzimej mentalności religijnej⁷.

Ks. prof. Kopciovi należą się w tym miejscu słowa szczególnego uznania, że nie bał się podjąć nowego opracowania dziejów nabożeństwa Drogi

⁶ T e n ż e. *Treści ideowe kultu świętej włóczni w świetle średniowiecznych źródeł liturgii polskiej*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 28:1971 z. 4 s. 5-25; T e n ż e. *Przemiany ideowe pobożności pasyjnej na przykładzie kultu cierniowej korony Chrystusa*. „Studia Theologica Varsoviensia” 10:972 nr 2 s. 155-193.

⁷ T e n ż e. *Męka Pańska w religijnej kulturze polskiego średniowiecza* s. 406.

Krzyżowej, wzbogaconego o wymiar ściśle polski, zauważając w nim jednak wpływy jerozolimskie i zachodnioeuropejskie. Jego trwałą zasługą pozostaje pokazanie, że nie były one jednak w stanie zdominować oryginalnych form polskich nabożeństw Drogi Krzyżowej, będących specyficznym dorobkiem rodzimej pobożności pasyjnej.

Choć w swojej książce ks. Kopec podjął udaną próbę ujęcia zagadnienia kultu męki Pańskiej w oparciu o teksty wotywnie, to jednak był świadom tego, że problematyki nie wyczerpał. Widział potrzebę dalszych badań np. nad problemem fundacji kościołów i ołtarzy o tytułach pasyjnych. Postulował podjęcie teologicznych badań samych tekstów pasyjnych, formuł liturgicznych i dewocyjnych, ale też ustalenie wpływów poszczególnych zakonów i prądów religijnych poszczególnych epok na rozwój nabożeństw pasyjnych. Widział przestrzeń działań dla homiletów, muzykologów, historyków sztuki, teatrologów i folklorystów. Marzyła mu się wręcz forma pracy zespołowej, której efektem byłoby uchwycenie całego kolorytu tego kultu⁸.

Przynależność do Zgromadzenia Męki Jezusa Chrystusa, którego zadaniem jest krzewienie pasyjnego wymiaru religijności współczesnych chrześcijan, nakazywała ks. Kopciowi przełożenie swojej wiedzy teoretycznej na płaszczyznę praktyczną. Dlatego jego historyczne spojrzenie na rolę nabożeństw pasyjnych w kształtowaniu religijności uczniów Chrystusa skłoniło go do przygotowania antologii współczesnych Dróg Krzyżowych. Żywił bowiem nadzieję, że zaproponowane przykłady modlitewnej refleksji nad Męką Pana pomogą ludziom w codziennym odnajdywaniu drogi do Chrystusa i braci⁹. Zebranie owych tekstów z założeniem, że dotrą one do wielu odbiorców, było doskonałą okazją, aby dać im też odpowiednią wiedzę o samym nabożeństwie, dlatego wybór tekstów został poprzedzony przez Autora syntetycznym opracowaniem o dziejach nabożeństwa Drogi Krzyżowej. O tym, jak trafna była decyzja przygotowania takiej pastoralnej pomocy, przydatnej nie tylko duszpasterzom, ale służącej także pomocą w osobistej refleksji religijnej współczesnego człowieka, świadczą jej kolejne wznawienia. Pierwsze z nich drukowało Wydawnictwo św. Wojciecha z Poznania w latach 1975, 1985, 1987. Wysiłku wydania czwartej edycji z nowym wstępem i wzbogaconym wyborem tekstów podjęli się Ojcowie Franciszkanie z Niepokalanowa w 1994 r.

Popularność tej książki pokazuje, że i w dobie cywilizacji technicznej ludzie szukają sposobów kształtowania własnego modelu duchowości chrze-

⁸ Tamże s. 408.

⁹ K o p e c. *Przedmowa do wydania drugiego*. W: *Droga Krzyżowa* s. 2.

ścijańskiej. Szukają takich wartości, które będą dla nich źródłem duchowej energii. Mądre w tych wysiłkach jest sięganie do wartościowych praktyk sprawdzonych w przeszłości przez całe pokolenia wiernych. Dlatego, aby ustrzec się przed złymi wyborami, potrzebne jest dobre orientowanie się w bogatym dziedzictwie tradycji narodowych. Trzeba więc w tym miejscu wysoko ocenić wysiłek Księdza Profesora, któremu ten problem był znany, a swoimi publikacjami dał czytelnikowi szansę dotarcia do skarbcza zawierającego wzory mądrego kształtowania nurtu pobożności pasyjnej.

2. MARYJA W RELIGIJNOŚCI WIERNYCH JAKO KIERUNEK NAUKOWYCH ZAINTERESOWAŃ KS. PROF. KOPCIA

Nie jest niczym nowym mówienie, że Maryja zajmuje znaczące miejsce w religijnym dziedzictwie polskiego katolicyzmu. Nie ulega bowiem wątpliwości, że maryjny nurt religijności Polaków jest jednym z istotnych kryteriów naszego życia duchowego. Wiedział o tym doskonale ks. prof. Kopeć, dla którego jednak otwartym problemem było powszechne przekonanie, że cześć dla Najświętszej Maryi Panny należy zaliczać do najstarszych autogennych przejawów wiary naszych przodków, a sam rozbudowany kult maryjny uznać trzeba za cechę wyróżniającą polski katolicyzm¹⁰. Znany mu bowiem był fakt, że także inne narody katolickiej Europy, żeby przywołać tu np. Bawarczyków czy Węgrów, wybierały Maryję na swoją Królową i oddawały jej szczególną cześć. Dlatego Ksiądz Profesor był przekonany co do potrzeby podjęcia dogłębnych badań tej problematyki celem sprawdzenia, na ile stereotypy funkcjonujące w mentalności Polaków znajdują potwierdzenie w historii. Cenił więc sobie bardzo podjęte przez innych studia tego zagadnienia, które jednak były dlań tylko częściowe i okolicznościowe¹¹. Świadomość braku pełnego obrazu kultu maryjnego w Polsce, jak również potrzeba odejścia od publicystycznego podejścia do problemu nakazywały mu poszerzenie zakresu badań, które przy okazji wydobywały na światło dzienne nieznane dotąd źródła¹². Wiedział o tym, że XVII i XVIII wiek był czasem powiązania kultu maryjnego z rozwojem polskiej świadomości katolickiej i narodowej, ale frapowało go pytanie: a jak było wcześniej? Nie

¹⁰ T e n ż e. *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*. Lublin 1997 s. 8.

¹¹ Tamże s. 9.

¹² Tamże s. 11.

dawała mu spokoju kwestia roli kultu maryjnego w Polsce w epoce tzw. stulecia reformacji. Zdawał sobie sprawę, że istnieją ogromne możliwości badań nad rozpoznaniem czci maryjnej w XVI wieku, które kryją w sobie księgi liturgiczne, popularne modlitewniki i literatura budująco-ascetyczna, pieśń nabożna i liczne dokumenty opisujące religijne praktyki wiernych manifestowane w zetknięciu się z obiektem czci Bogarodzicy¹³. Jako liturgista wiedział jednak, że w badaniach dotyczących dziejów kultu jakiegoś świętego, także Maryi, istotne znaczenie mają kwestie ściśle liturgiczne, pokazujące bądź to jego rozwój, bądź zanikanie. Dlatego tak sobie cenił bogatą podstawę źródłową swoich badań, którą stanowiły przedtrydenckie księgi liturgiczne diecezji polskich, do których włączył mszały, brewiarze, agendy i pontyfikały. W nich znaleźć można kalendarze liturgiczne zawierające główne obchody maryjne obecne w roku liturgicznym, ale też liczne formuły wotywny, przeznaczone do indywidualnego wykorzystania.

Ponieważ obraz uzyskany w wyniku badanych przez Księdza Profesora źródeł nie zadawała go, dlatego – jak sam zaznacza – sięgnął jeszcze do źródeł pozaliturgicznych, zawierających formuły ludowych dewocji maryjnych ludzi świeckich zrzeszonych w bractwach maryjnych bądź też pozostających poza nimi¹⁴. To wszystko umieścił na solidnym tle, jakim oczywiście jest literatura teologiczna, a w niej zwłaszcza bogata myśl maryjna polskich autorów średniowiecznych, będąca w części owocem polemiki katolików z poglądami protestantów na temat roli Maryi w religijności. Nie pominął również w swoich badaniach bogatej literatury o charakterze homiletycznym, która była formą pomocy dla duchownych katolickich, mających bronić czci Bogarodzicy. Podobny cel stawiali sobie tzw. teologowie-polemści, którzy odpowiadali protestantom, krytykującym katolickie formy kultu Maryi, używając także metody sarkastycznej. Również ich dzieła poddał wnikliwej analizie.

Podejmując badania ewolucji kultu maryjnego w XVI wieku, ks. Kopeć wiedział, że musi rozpoznać jego uwarunkowania historyczno-społeczne, modele duszpasterskie wtedy lansowane, mechanizmy przemian zachodzące w formach tego kultu, w tym także te, które były raczej deformacją czci Bogarodzicy, wytykane tak mocno przez protestantów¹⁵. Okazało się, że to ambitne zadanie udało się Księdzu Profesorowi zrealizować w sposób wzorcowy, co zostało docenione przez nadanie mu w 1999 r. nagrody Ministra

¹³ Tamże s. 15.

¹⁴ Tamże s. 18.

¹⁵ Tamże s. 27.

Edukacji Narodowej za publikację książkową *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*¹⁶. Dzięki jego badaniom wiemy dzisiaj, że XVI wiek był czasem przejścia od emocjonalno-wyobraźniowego stylu ludowego kultu Maryi do racjonalnego spojrzenia na formy czci Matki Bożej, mocno osadzonego na fundamencie biblijnym. W rzeczywistości ówczesnej Polski proces ten nie był żadnym zagrożeniem dla kultu maryjnego, lecz raczej stworzył warunki do jego rozkwitu¹⁷. Swoisty rezultat tego procesu dostrzegł ks. Kopeć w kształtowaniu się stereotypu: Polak – czciciel Maryi, który został rozbudowany w kolejnych wiekach, o ile bowiem opieka Maryi nad narodem była w XVI wieku wyrażana przez tytuł Patronki Polski, o tyle później stała się Ona dziedziczną Królową wielonarodowej Rzeczypospolitej. Tej problematyce poświęcił uwagę nie tylko we wspomnianej książce, ale też solidny artykuł, opublikowany w „Rocznikach Humanistycznych”¹⁸.

Badania Księdza Profesora nad społecznymi zachowaniami wiernych widocznymi przy świętowaniu maryjnych uroczystości doprowadziły go do przekonania, że ta bogata i zróżnicowana obyczajowość powiązana została także z kalendarzem agrarnym i doprowadziła do powstania własnych nazw niektórych świąt maryjnych: Oczyszczenia Maryi – Gromniczna, Nawiedzenie – Jagodna, Wniebowzięcie – Zielna, Narodzenie – Siewna. Nadto do samego świętowania tych obchodów dołączono obrzęd poświęcania konkretnego przedmiotu wykorzystywanego następnie dla celów religijnych, rolniczych, a czasem nawet magicznych¹⁹. Samo jednak oddawanie w sposób uroczysty czci Maryi kilka razy w roku jej czcicielom nie wystarczało, dlatego znalazło ono swoje dopełnienie w osobistej relacji do Maryi, wyrażanej w przywoływaniu jej orędownictwa w różnych sytuacjach życiowych, składaniu jej określonych ślubów, będących wyrazem wdzięczności czy też formy błagania, aż po stawianie sobie osoby Matki Bożej, zwłaszcza przez kobiety, za wzór godny naśladowania. W niektórych przypadkach oznaczało to wstąpienie do bractwa maryjnego lub sodalicji, a w innych nawet poświęcenie się na Jej służbę przez wstąpienie do zakonu.

Badania zewnętrznych form kultu maryjnego kazały też ks. Kopciowi pochylić się nad funkcją cudownych wizerunków maryjnych w religijności staropolskiej. Doszedł on do wniosku, że miały one podobne znaczenie jak

¹⁶ W i t. *Życie i działalność* s. 24.

¹⁷ K o p e ć. *Bogarodzica w kulturze polskiej* s. 431.

¹⁸ T e n ż e. *Geneza patronatu maryjnego nad narodem polskim*. „Roczniki Humanistyczne” 34:1986 z. 2 s. 275-292.

¹⁹ T e n ż e. *Bogarodzica w kulturze polskiej* s. 433.

relikwie w religijności wiernych zachodniej Europy. W wypadku kultu maryjnego wypełniały wręcz lukę wobec braku relikwii, a tym samym zaspakajały głęboko odczuwalną potrzebę posiadania materialnego znaku czci, która wyrażana była przez ofiarowanie obrazu młodej parze, wieszaniu go w głównym pomieszczeniu domu oraz przez palenie lamp lub świec przed nim. W tych zachowaniach Ksiądz Profesor widział podobieństwo do bizantyjskiego kultu ikon maryjnych, któremu jednak nie towarzyszyło wschodnie rozumienie ikony. Kolejne podobieństwo widział też w zwyczaju przyozdabiania koronami łaskami słynących obrazów, które od końca XVI wieku otrzymywały także srebrne okrycia (sukienki)²⁰.

Badanie maryjności staropolskiej pozwoliło ks. Kopciowi nie tylko prześledzić i opisać przemiany kultu Matki Bożej, który z jednej strony wyrażał się w mnożeniu nowych form maryjnej modlitwy ustnej czy we wprowadzaniu prywatnych nabożeństw, ale z drugiej strony zanikał w twórczości wielu poetów religijnych. Udało mu się dodatkowo wyjaśnić genezę i znaczenie niektórych form i praktyk maryjnych, następnie ukazać główne trendy maryjnej refleksji teologicznej oraz relacji między oficjalną doktryną Kościoła, tradycją lokalną i jej odbiorem w kręgach elitarnych oraz ludowym²¹.

Mimo tych niewątpliwych osiągnięć, polegających na nowym, źródłowym uchwyceniu kultu maryjnego w wieku reformacji, miał Ksiądz Profesor świadomość, że problematyki w pełni nie wyczerpał. Dlatego w końcowych zdaniach swojej książki zakreślił przed nowymi badaczami perspektywy podejmowania licznych tematów, dotyczących ciągle pobożności maryjnej. Widać nawet pewne podobieństwo w postulatach odnoszących się zarówno do badań nurtu pobożności pasyjnej, jak i maryjnej, cechującej polskich chrześcijan. W jednym i drugim przypadku wskazał na potrzebę ustalenia wpływów poszczególnych zakonów i prądów religijnych poszczególnych epok na rozwój obu nurtów religijnych. Marzyło mu się ciągle podjęcie pracy zespołowej, której efektem byłoby uchwycenie całego kolorytu zarówno kultu pasyjnego, jak i maryjnego obecnych w religijności Polaków.

*

Czas, w którym ks. Kopec prowadził swoje badania nad obydwooma nurtami oficjalnej i ludowej pobożności katolików oraz publikował ich wyniki, mocno wyprzedzał wydanie przez watykańską Kongregację ds. Kultu Boże-

²⁰ *Tamże*. s. 434.

²¹ *Tamże*. s. 435.

go i Dyscypliny Sakramentów w 2002 r. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*²². Jak wiadomo, dokument ten został przygotowany z myślą o biskupach, prezbiterach i diakonach, duszpasterzach i teologach, którym winno leżeć na sercu zarówno życie liturgiczne wiernych, jak i troska o właściwą pobożność ludową²³. Jako historyk liturgii ks. Kopeć wiedział, że w przeszłości relacja między liturgią i pobożnością ludową niejednokrotnie ulegała zaburzeniu. Starał się więc uchwycić w swoich poszukiwaniach przyczyny takiego stanu rzeczy i jednocześnie w swych publikacjach dać solidne fundamenty teologiczne, potrzebne do budowania właściwej równowagi we wzajemnych relacjach liturgii i pobożności ludowej. Swoim bogatym dorobkiem pisarskim pokazał, jak bardzo ta problematyka potrzebuje pogłębionej refleksji naukowej, która ma następnie przełożenie na codzienną, poprawną praktykę duszpasterską w parafiach. Tak więc nie tylko środowisko naukowe liturgistów, ale też rzesze gorliwych duszpasterzy może być wdzięczne ks. prof. Jerzemu Józefowi Kopciowi za jego wkład w dobre kształtowanie pasyjnego i maryjnego wymiaru religijności współczesnych chrześcijan.

BIBLIOGRAFIA

- K o p e ć J.J.: Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku. Lublin 1997.
 K o p e ć J.J.: Droga Krzyżowa. Dzieje nabożeństwa i antologia współczesnych tekstów. Poznań 1985.
 K o p e ć J.J.: Męka Pańska w religijnej kulturze polskiego średniowiecza. Studium nad pasyjnymi motywami i tekstami liturgicznymi. Warszawa 1975.
 K o p e ć J.J.: Treści ideowe kultu świętej włóczni w świetle średniowiecznych źródeł liturgii polskiej. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 28:1971 z. 4 s. 5-25.
 W i t Z.: Życie i działalność dydaktyczno-naukowa prof. J.J. Kopcia CP. „Roczniki Teologiczne” 52:2005 z. 8 s. 13-25.

THE CROSS AND MOTHER MARY AS RESEARCHED BY JERZY JÓZEF KOPEĆ CP

S u m m a r y

Rev. Prof. Jerzy Kopeć's extensive research legacy exhibits liturgy as a multidimensional and multifaceted reality. Among the variety of research issues undertaken by the famous liturgist there was the one concerning the Passion and the Marian cult as seen from the historical per-

²² *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti*. Città del Vaticano 2002.

²³ Tamże nr 1.

spective. Rev. Prof. Kopeć's research on Christ's Passion reveals clearly how the cult developed from its earliest manifestations, first focusing primarily on Christ's Cross and the salvific power of His death, then on the highlighting of the sinfulness of man, up to the moment where the historical marking of the soteriological role of Christ's Cross and Passion as a way of redemption from sin became prominent. Rev. Prof. Kopeć made a link between theology and the particular forms of cult, which allowed a wider insight into the current manifestations of Passion devotion. A similar view can be held on his research of the Marian cult. Rev. Prof. Kopeć analysed the roots of the cult and their influence on its growth. He showed how this cult related to the doctrine of the Church and to the phenomenon of popular piety.

Translated by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: krzyż, Maryja, pasja, droga krzyżowa, nabożeństwa.

Key words: Cross, Mary, Passion, Way of the Cross, worship.